

Problem etike v delu Drugi spol Simone de Beauvoir

MARIJA ŠVAJNCER

POVZETEK

Članek *Problem etike v delu Drugi spol Simone de Beauvoir* obravnava dileme in paradokse, ki nastajajo pri proučevanju ženskega vprašanja, predmeta, ki ima izrazito etično dimenzijo, vendar prav etiko postavlja pod vprašaj, saj je relacija ženska - moški vedno znava razmerje, v katerem se uveljavljata konfliktost in neenakopravnost. V članku se pojavlja poskus - argumentirati hipotezo, da je žensko vprašanje nerešljivo in da so uresničljive samo delne "zmage", poraz pa je v miselnem horizontu eksistencializma predviden za vse ljudi. Navedeni so tudi domnevni razlogi za avtoričino obsežno deskripcijo, kopičenje dejstev in interdisciplinarnost v delu *Drugi spol*.

ABSTRACT

THE PROBLEM OF ETHICS IN SIMONE DE BEAUVOIR'S WORK THE SECOND SEX

The article, The Problem of Ethics in Simone de Beauvoir's Work The Second Sex, concerns dilemmas and paradoxes arising from the study of women's issues; it is an issue with its distinctly ethical dimension, yet ethics itself is problematized there, for the woman - man relation is again and again a relationship in which conflicts and inequality are established. Throughout this article, there emerges an attempt to give arguments for a hypothesis that women's issues are assumed to be unsolvable, and that only partial "victories" are those which can be realized, while in the mental horizon of existentialism, all people are likely to be defeated. The assumed reasons for author's comprehensive description, accumulation of facts, and interdisciplinarity in her work The Second Sex are also indicated.

V Parizu bo januarja 1999 potekala mednarodna konferenca ob petdeseti obletnici obsežne razprave v dveh delih francoske filozofinje, esejistke in pisateljice Simone de Beauvoir (1908-1986), *Drugi spol* (*Cinquantenaire du Deuxième sexe*). Za srečanje sem pripravila pisni prispevek *Problem filozofije v Drugem spolu Simone de Beauvoir* (*Problème de la philosophie dans Le deuxième sexe de Simone de Beauvoir*), premislek in spoznanja pa so me spodbudila, da napišem še en članek, v katerem se je treba lotiti vprašanja etike. Kar zadeva filozofijo v Drugem spolu (*Simone de Beauvoir: Le deuxième sexe, I, Les faits et les mythes, II, L'expérience vécue*, Paris, Gallimard, 1949), sem med drugim ugotovila, da ni samozadostna, temveč ima svoj posebni, vrednostni položaj znotraj obsežne deskripcije, nakopičenih dejstev, splošnega človeškega izkustva

in interdisciplinarnosti, v kateri so povezane: biologija (fiziologija), psihoanaliza, psihologija, sociologija, etika, antropologija, mitologija in zgodovina.

Na vprašanje, kakšen je specifičen pomen etike, nisem odgovorila. Prikazala sem avtoričin dokaj svoboden odnos do filozofske tradicije in njeno eksplicitno umestitev v eksistencializem oziroma, kot pravi, v eksistencialistično perspektivo.

Leta 1947, torej pred izdajo Drugega spola, je Simone de Beauvoir objavila esej *Za moralo dvoumnosti* (*Pour une morale de l'ambiguïté*, Paris, Gallimard, 1947). Njen namen je bil, da bi branila eksistencializem, ki so ga tedaj močno napadali, in moralo utemeljila na delu "papeža" eksistencializma in neformalnega življenjskega sopotnika Jeana Paula Sartra (1905-1980), Bit in nič. Že na samem začetku filozofske poti ji ni šlo za izvirnost in inovativnost v filozofiji, marveč se je skoraj preveč samoumevno uvrstila v miselni horizont moških kolegov.

Zanimivo je, da je v eseju *Za moralo dvoumnosti* paradoks človekove usode posplošila na vse ljudi in ni postavila v ospredje razlike med žensko in moškim (položaj ženske je samo omenila). Ljudje priznavajo, da so vrhovni cilj, je zapisala, ki mu je treba podrediti vsako situacijo, toda zahteve akcije jih ženejo, da se drug do drugega obnašajo kot do orodij ali ovir, se pravi sredstev. V slehernem trenutku vdira na dan resnica življenja in smrti, samote in zveze s svetom, svobode in suženjstva, nepomembnosti in največje pomembnosti slehernega človeka in vseh ljudi. Ker ne moremo pobegniti od resnice, pravi, ji torej skušajmo pogledati v oči in sprejeti temeljno dvoumnost. Eksistencializem se že od samega začetka določa kot filozofija dvoumnosti, eksistencialistična ontologija pa ne dopušča upanja, da bi lahko presegli poraz. (Simone de Beauvoir: *Za moral dvosmiselnosti*, Beograd, Grafos, 1989, str. 8-9) Te besede so zelo zgovorne: problematična je pozicija ljudi nasploh, ne glede na to, ali so ženskega ali moškega spola, neizbežen poraz slehernega izmed njih pa nikakor ne daje upanja, da bi bilo mogoče dokončno razrešiti položaj ženske. Lahko bi navedla hipotezo: če mora človek nasploh sprejeti moralo dvoumnosti, torej tudi ženski ne preostane nič drugega, prav tu pa so razlogi, da se Simone de Beauvoir zateka k obsežni deskripciji, preučevanju dejstev in ugotovitvam drugih ved. Na filozofski in etični ravni problematika očitno ni rešljiva, v obilni deskripciji in številnih primerih pa lahko ženska najde izbiro zase in perspektive lastne pozicije.

S knjigo *Za moralo dvoumnosti* kasneje ni bila več zadovoljna, češ da je bila v njej vse preveč abstraktna, sočasno pa je samokritično priznavala, da je premalo upoštevala družbeno dimenzijo. (Simone de Beauvoir: *Snaga stvari*, Zagreb, Mladost, 1966, str. 196; *La force des choses*, Paris, Gallimard, 1963) Elementa samokritike sta zelo pomembna: etika torej ne sme biti pretirano abstraktna, vedno se tako ali drugače navezuje na konkretno družbo in praktične vidike.

Knjiga *Za moralo dvoumnosti* zato ni zavezujoča za razumevanje Drugega spola, čeprav je izšla pred njim. Drugi spol je nastal bolj ali manj naključno - filozofinja je hotela pisati o sebi kot ženski, iznenada pa je ugotovila, da jo spol določa, ne da bi sama tako hotela, in se je bilo dela treba lotiti drugače, širše. V etiki je zmeraj v ospredju relacija, v Drugem spolu pa je to tako razmerje med žensko in moškim kot med ljudmi nasploh, družbenimi odnosi, umeščeni v zgodovinski kontekst, čeprav naj bi bil poglobitni predmet obravnave žensko vprašanje. Problematika ima torej izrazito etično razsežnost: v položaju ženske je zgoščena negativnost, pod vprašaj so postavljeni vsi vidiki njene specifične situacije; prevladujoče avtoričino sporočilo je, da je bila ženska moškemu zmeraj podrejena.

Seveda pa stvari niso tako samoumevne in preproste, zakaj na samem začetku bi se bilo treba vprašati, ali je ob prevladujočem individualizmu in subjektivizmu v eksistencializmu etika sploh mogoča. Ali se tudi v tem delu filozofinja ne bori zgolj za to,

da bo ženska postala individuuum in subjekt, da se bo njena imanentnost preoblikovala v transcendentnost, pasivnost v aktivnost, materija v gibalni princip? Ko bo postala avtentična eksistenca, ne bo kar tako tudi eksistenca, ki uveljavlja pristno in humano vez z drugimi in zmore živeti v kakovostni in življenjsko polni koeksistenci. Simone de Beauvoir, ki je kritičarka moške dominacije, hoče, da se ženska uveljavi na način "moškega subjekta", da pridobi vse tisto, kar sta bila njegova last in privilegij, in postane gospodarica sveta. To je že drugi paradoks: prvi je zatekanje v miselno okrilje moških, čeprav je načrt ženske osvoboditve zelo ambiciozen, drugi pa prelevitev ženske v moškega, ki je nehote ideal za eksistenco nasploh.

S tem je radikalno zamajan položaj etike kot samostojne filozofske panoge, kajti nikakor ne gre namreč za to, da bi bile vse ženske dobre in vsi moški slabi, vse ženske imanentnost in vsi moški transcendentnost itd., vse skupaj ni reducirano na spolno razmerje, ampak na medčloveški odnos, v katerem so očitne tudi naravne razlike, ki pa, kot poudarja Simone de Beauvoir, ne smejo determinirati teoretične refleksije. Žensko vprašanje je zanjo izrazito kulturno vprašanje, k temu bi dodala, da tudi ideološko, saj skoraj sleherna družba funkcionira z načrtnim ideološkim prikriivanjem neenakopravnih razmerij.

Nikakor ne gre za to, da bi z odkrivanjem paradoksov skušala razvrednotiti ustvarjalni prispevek Simone de Beauvoir, temveč opozarjam na problematičnost predmeta samega, ženskega vprašanja kot ožje in zato nič manj pomembne pojavnne oblike medčloveških odnosov, vprašanja, ki ga ni mogoče razrešiti enkrat za vselej, temveč so možne samo delne "zmage", samo začasne in približne rešitve. V sodobnem svetu so meje zarisane z religijami in njihovo tradicijo, dogmami in moralnimi pravili ter stereotipnimi kapitalističnimi razmerji. Primat kapitala in onipotentnost absoluta zahtevata heteronomno etiko.

Dinamika medčloveških odnosov se sama izmika ozki teoretični opredelitvi, strogi formalizaciji in dokončni absolutizaciji, čeprav tudi matematizacija v analitični etiki ni nič več novega in posebnega. Ponovno pa bi lahko postavili pod vprašaj razmerje med posameznim in splošnim, individualnim in univerzalnim. Simone de Beauvoir namreč na ravni deskripcije dokazuje, da je ženska presegla utesnjenost in podrejenost svojega spola ter se vedno znova povzpela na vidni položaj v javnosti, k temu dodaja, da za ceno ugleda ali celo življenja, kaj kmalu pa ji spet odvzame možnost, da bi postala vodilna in pomembna oseba v družbi v pravem pomenu besede. S filigransko natančnostjo in poletom literarne domišljije slika njen položaj, njene telesne posebnosti, določila in splet okoliščin, ki jih prinašajo različna življenjska obdobja - od deklitstva, materinstva, erotike do starosti in osamljenosti. V univerzalnosti prevladuje negativiteta, pozitivni vidiki kot svetloba zasijejo samo za hip in kaj kmalu ugasnejo. Ženska pozicija ni ugodna, izhod iz zapletenega položaja bo najbrž možen samo za izbrano družbo žensk, pri tem pa avtorica predvideva celo agresivno izbiro: niti negibljiva esenca niti napačna izbira nista bili tisti, ki bi bili žensko obsodili na imanentnost in inferiornost, temveč so ji vse to kratko malo vsilili oziroma podtaknili moški; vsako ogrožanje pa izziva vojno stanje. (Simone de Beauvoir: *Drugi pol*, II, *Životno iskustvo*, Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1982, str. 590) Namesto da bi se priznavali, se dve transcendentnosti, ženska in moška, spopadata druga z drugo in si hočeta pridobiti prevlado. (Prav tam, str. 592) Spopad poteka v začaranem krogu, ki ga je zelo težko ali skoraj nemogoče razkleniti.

S katerimi argumenti bi lahko premagali stereotipe in predsodke, če filozofinja v zgodovini odkriva zakoreninjeno nasprotje med dvema principoma, moškim, ki simbolizira red, svetlobo in dobroto, in ženskim, ki vodi h kaosu, temi in zlu? Kako neki bi bila uresničljiva totalna premostitev, kako bi bilo mogoče izvesti popolno preobrnitev?

Težavna je že izhodiščna teoretična pozicija, saj avtorica ne more govoriti nevtralnno, iz distance in neprizadeto, ker je sama ženska. To, da je situacija problematična, so ji vsilili Drugi - moški, prav ti pa so jo prisilili v pozicijo Drugega (druge). Ne more se kar tako prepustiti miselnemu toku, ne da bi se opravičevala, utemeljevala svojega položaja, upravičevala določene izbire in zatrjevala, da hoče avtentično eksistenco, čeprav ji drugi pripisujejo toliko enostranosti. Knjiga Drugi spol je naletela na buren odmev, tako naklonjen kot sovražen, zaznamovala je dolgo obdobje v razvoju ženskega vprašanja in pomeni temeljno delo za sodobni feminizem (ženske študije in študije spolov), izhodiščno teoretično pozicijo, v kateri so nekatera vprašanja razčlenjena, druga pa nakazana in zavezujoča.

Robert C. Solomon in Kathleen M. Higgins sta zapisala: "Najtrajnejši prispevek Beauvoirove k filozofiji in družbeni misli pa je bila njena revolucionarna razprava o tisti temi, ki so jo večji del zgodovine filozofije sistematično ignorirali: kaj pomeni biti ženska. V svoji knjigi Drugi spol (1949) je Beauvoirjeva spodbudila eno najbolj gorečih razprav v sodobni filozofiji o pomenu spola. Vendar vprašanje žensk v filozofiji (čeprav poznamo nekaj zelo dobrih filozofinj) še ni postalo del filozofske razprave." (Robert C. Solomon, Kathleen M. Higgins: Kratka zgodovina filozofije, Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 1998, str. 416).

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA

- Beauvoir, Simone de, Tuda krv (*Le sang des autres*, Paris, Gallimard, 1945), Sarajevo, Svjetlost, 1989.
- Beauvoir, Simone de, Za moral dvosmiselnosti, (*Pour une morale de l'ambiguïté*, Paris, Gallimard, 1947) Beograd, Grafos, 1989.
- Beauvoir, Simone de, Drugi spol, I, I, Činjenice i mitovi, II, Životno iskustvo (*Le deuxième sexe*, I, Les faits et les mythes, II, L'expérience vécue, Paris, Gallimard, 1949), Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1982.
- Beauvoir, Simone de, Mandarini (*Les mandarins*, Paris, Gallimard, 1954), Ljubljana, Cankarjeva založba, 1971.
- Beauvoir, Simone de, Uspomene dobro odgojene djevojke (*Mémoires d'une jeune fille rangée*, Paris, Gallimard, 1958), Zagreb Mladost, 1960.
- Beauvoir, Simone de, Zrelo doba (*La force de l'âge*, Paris, Gallimard, 1960), Zagreb, Mladost, 1962.
- Beauvoir, Simone de, Snaga stvari (*La force des choses*, Paris, Gallimard, 1963), Zagreb, Mladost, 1966.
- Beauvoir, Simone de, Une mort très douce, Paris, Gallimard, 1964.
- Beauvoir, Simone de, Starost, I, II (*La vieillesse*, Paris, Gallimard, 1970), Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1987.
- Beauvoir, Simone de, La cérémonie des adieux, suivi de Entretiens avec J.-P. Sartre, Paris, Gallimard, 1981.
- Beauvoir, Simone de, After de Second sex: conversation with Simone de Beauvoir, New York, Pantheon Books, 1984.
- Solomon, Robert C., Higgins, Kathleen M., Kratka zgodovina filozofije, Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 1998.